

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2021: 49; 29–45 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2021.49.11057>

УДК 070.48(410-25=161.2-054.72)"194/200":329.17

ЛОНДОНСЬКИЙ ЖУРНАЛ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ТА ЙОГО МІСЦЕ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ НА ЧУЖИНІ

Микола Тимошик

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36, 01133, Київ, Україна

e-mail: nkin@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7011-3022>

Уперше у журналістикознавстві предметом дослідження став один із провідних журналів західної української діаспори – заснований у січні 1948 року лондонський «Визвольний Шлях». Об'єктом обсервації стали також пов'язані з діяльністю цієї редакції архівні документи та матеріали Української Видавничої Спілки в Лондоні та Британської Національної Бібліотеки (British Library).

З'ясовано особливості становлення часопису та специфіку редакційної політики, засновників та видавців. Ініціатор заснування – група членів ОУН, які пережили гітлерівські концтабори та по закінченні Другої світової війни опинилися у Великій Британії. До квітня 1951 р., включаючи число 42, видавцями журналу був Провід Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів. З 1951 року й до початку 2000 років – суспільно-політичний місячник «Української Видавничої Спілки». Від середини 60-х років ХХ ст. – суспільно-політичний і науково-літературний місячник.

В аналізі програмних засад діяльності часопису виокремлено найгостріші питання українського національно-визвольного руху, які віддавна роз'єднували сили української еміграції і з яких засновники та видавці журналу від початку мали чітко окреслені позиції, а саме: ідеологія українського націоналізму, ідея соборності України і українців, внутрішня міжпартійна боротьба в середовищі української еміграції.

Огляд і систематизація тематичної палітри публікацій часопису дає змогу виокремити такі головні змістові акценти: становлення націоналістичного руху на еміграції; історична українська тематика; ситуація в підрадянській Україні; проблема єдності українців західної діаспори; місія і завдання української еміграції в контексті її обов'язків перед Батьківщиною.

Йдеться також про особливості формування авторського активу часопису та його місце в історії української національної журналістики.

Ключові слова: журнал «Визвольний Шлях», Українська Видавнича Спілка, Лондон, українська журналістика на чужині, редакційна політика, національно-визвольний рух, Степан Бандера, українська еміграція.

Постановка проблеми

За останні два десятиліття українське журналістикознавче поле стало помітно звужуватися. Його активно витісняють дослідники інших напрямків наук із соціальних комунікацій, з-поміж яких найпершими стали прикладні соціально-комунікаційні технології та реклама і зв'язки з громадськістю. Це те, що фактично замінило сьогодні журналістикознавчу науку. І це те, що до самої теорії, історії і практики журналістики має найменший стосунок. Той факт, що колись головна в цьому сегменті досліджень спецрада із захисту дисертацій за спеціальністю «Теорія та історія журналістики», як, до речі, й «Теорія та історія видавничої справи», вже кілька років як припинила своє існування в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, багато про що свідчить.

Про причини цього явища є потреба поміркувати в окремому дослідженні. А в цій статті варто загострити увагу на архіважливості введення до наукового обігу масиву досі не знаної інформації про знакові українські періодичні друковані органи, які виходили і в Україні, і на чужині. З-поміж таких, незаслужено обійдених українськими дослідниками, – і суспільно-політичний місячник «Визвольний Шлях», який упродовж десятиліть незмінно поширювався із Лондона вільним світом, а в підрадянській Україні був під суворому заборону навіть для читання фахівцями.

Стан розробки проблеми

Історіографія цієї теми вкрай куца. Досі журнал «Визвольний Шлях» не став предметом спеціального дослідження в українському журналістикознавстві – ні дисертаційного, ні у формі ґрунтовної статті. Без перебільшення, таке твердження однаковою мірою стосується і студій у західному світі, і в Україні.

Щодо діаспорної преси, то тут варто виділити кілька публікацій у самому «Визвольному Шляху». З'явилися вони зазвичай із нагоди того чи того ювілею часопису. Так, у 1962 році, з нагоди 15-річчя заснування, у спареному числі 4-5 за 1962 рік було вміщено низку інформаційних публікацій. З-поміж них – короткий нарис розвитку «Визвольного Шляху», який належить перу безпосереднього творця часопису інженера В. Олеськіва. (Олеськів В., 1962). З нагоди 60-річчя часопису в числі 11 за 2007 рік зустрічаємо статтю А. Гайдамахи (Гайдамаха А., 2007).

Англійський дослідник історії організованого життя українців у Великобританії Р. Кравець у серії публікацій, що вміщувалися на сторінках лондонської «Української Думки», а також в інших виданнях діаспори, згадує низку часописів та імен їхніх творців – публіцистів і письменників (Кравець Р., 1994). Упродовж останніх років цей автор як один із співтворців інтернет-енциклопедії «Українці в Сполученому Королівстві» активно наповнює сайт окремими статтями про знакові події чи постаті за означеною темою. Однак в публікаціях на сайті інформація про «Визвольний Шлях» поки відсутня. («Українці в Сполученому Королівстві»)

В Україні часописом цікавилися передусім історики та бібліографи. Коротка, узагальнююча, інформація про нього з'явилася в двох сучасних енциклопедичних виданнях: 2003 року – в «Енциклопедії історії України» (Герасимова Г., 2003); 2016 року – в «Енциклопедії сучасної України» (Йолкіна Л., 2016).

2006 року в Чернігівському державному педагогічному університеті ім. Т.Г.Шевченка за спеціальністю «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» захищена перша в Україні дисертація Тамари Дорохіної на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. (Дорохіна Т., 2006)

З нагоди 70-ліття «Визвольного Шляху», що припало на 2018 рік, на сайті Херсонської обласної універсальної бібліотеки вміщено огляд колекції журналу, яка міститься у фондах цієї бібліотеки. (Красовська Т., Мироненко Р.)

Завдання статті

Завданнями цієї наукової розвідки є:

- систематизувати та увести до наукового обігу різноманітний фактологічний матеріал у конкретиці передумов постання, ствердження та розвитку одного з головних журналів післявоєнної української еміграції у Великій Британії «Визвольний Шлях»»
- проаналізувати редакційну політику часопису в реалізації спроб самоідентифікації українців-емігрантів та виживання в чужомовному оточенні.

Джерельна база

Джерельною базою слугували фонди бібліотеки-архіву ім. Тараса Шевченка Союзу Українців у Великій Британії, Української Видавничої Спільноти та Національної Бібліотеки (British Library) в Лондоні, опрацьовані автором під час наукового стажування в Лондоні в березні-квітні 2016 року, а також підшивки самого журналу.

Виклад основного матеріалу

Потреба журналу націоналістичної думки

Спроби радикального крила української еміграції у Великій Британії вийти з-під опіки більш поміркованого Союзу Українців та заснувати власну мережу книговидавання і преси наприкінці 40-х років ХХ століття не увінчалися успіхом. Коротка (шість місяців) історія життя «Українського Кличу», видавництва «Основи» та не підтримка СУБом ідеї видання військово-патріотичного журналу «Друг» засвідчують, якими непростими були стосунки між окремими групами української еміграції на початковому етапі організованого життя громади.

Газета із чітко вираженим прагненням пропагувати ідеї українського націоналізму «Український Клич» припинила існування на 24-му числі у серпні 1947 року. Щойно створена редакція журналу «Друг» змушена була полишити канцелярію СУБу й опинитися фактично на вулиці. Керівництво цієї організації й надалі вважало, що єдиним друкованим органом, який покликаний виражати думки всіх українців, що опинилися на цих теренах Західної Європи, мав би й надалі бути тижневик «Українська Думка».

Втім, так не сталося.

З-поміж різних груп, на базі яких гуртувалося національно свідоме ядро української організованої громади, формувалася і своєрідний тип читача, який потребував іншої літератури. Не легкого читива з інтригуючими любовними історіями, з примітивними бульварними сюжетами чи з елементами західної «жовтої преси». На таке за всіх часів і обставин було чимало читачів – передусім малоосвічених, духовно вбогих чи із зіпсутими смаками.

Це був читач, що прагнув пізнавати чужинський світ і себе в ньому, у зв'язку з чим мав сталий інтерес не лише до питань культури, літератури й економіки, а й до української визвольної політики, національної ідеології, історії. Це були передусім люди національно свідомі, ідеалісти, щирі патріоти. На початках їх було небагато, але всі вони відзначалися самодисципліною, організованістю, і їхні осередки розгалужувалися майже в усіх країнах вільного світу. Більшість передплатників і читачів майбутнього журналу мешкало в заокеанських країнах, передусім у США, Кана-

ді, Аргентині, Австралії, Франції. У такий спосіб програмні засади редакції стали впливати на всі терени, де діяли громадські інституції організованої української діаспори.

Прикре непорозуміння всередині проводу єдиної на той час організації українців – СУБ у питанні ставлення до пропагування ідей українського національно-визвольного руху та українського організованого націоналізму в еміграційних мовах не зупинило гурт прихильників цього руху. Об'єднавши зусилля, вони зреалізували давній задум видання журналу з іншими завданнями і цілями, з іншим форматом і тематичним спрямуванням, ніж «Українська Думка».

Засновники і видавці

У випускних відомостях першого числа «Визвольного Шляху», що побачив світ з-під різьбографа у машинописному вигляді в січні 1948 року, про засновників і видавців не знаходимо жодної інформації. Друкувалося це число напіввідповідно (творці його знали гірку долю журналу «Друг», перший випуск якого «затаврували» свої ж) – у своєрідному бункері: старшинському таборі колишніх військовополонених біля поселення Шернбур-ін-Елмет.

У другому, лютневому, числі уперше з'являється скупа інформація про тих, хто стоїть за цим новим виданням: «Видає: *Проп. і Сусп. Референтури ТП ЗЧ ОУН на чужині* (на правах рукопису)».

Ці маловідомі аббревіатури розшифровуються так: *Пропагандистська і Суспільна Референтури Тимчасового Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів*.

Для сучасного читача варто пояснити, що це за частини і який стосунок вони мали до Великої Британії?

Як відомо, лідер українських націоналістів Степан Бандера потрапив до німецького концтабору у вересні 1941 року (тоді німецькі каральні органи за організацію проголошення Акту про відновлення Української держави у Львові у червні того ж року ув'язнили в таких таборах понад півтори тисячі активних прихильників свого лідера). Бандера та багато з його побратимів змогли втекти з тих концтаборів лише в лютому 1945 року. Не маючи змоги повернутися на Батьківщину, колишній провідник українського підпілля скликає наприкінці того ж місяця у Відні нараду чолових діячів цієї організації, де й було проголошено створення нового провідного органу ОУН за кордоном – *Закордонні частини (ЗЧ) під проводом С. Бандери*. Згодом перейменовані в Закордонний Центр (ЗЦ) ОУН. При ньому сформувалися кілька відділів (референтур), головними з яких стали Пропагандистський і Суспільний. Активну участь у цьому заході взяли М. Лебець, Я. Стецько, З. Карбович, С. Ленкавський та інші.

Таким чином, ініціаторами заснування «Визвольного Шляху» виступила активна група тих членів Організації Українських Націоналістів (ОУН)? які пережили гітлерівські концтабори і вийшли на волю упродовж 1944-1945 років – перед наступом більшовиків на Німеччину. Більшість із них опинилася незабаром у Великій Британії. Їм до помочі стала та національно свідома частина еміграції, переважно з числа колишніх військовополонених дивізії «Галичина», яка мала серйозні наміри своєю працею створити у вільному світі другий, запільний, фронт для допомоги Батьківщині звільнитися від московського ярма.

Офіційно референтури ЗЧ ОУН на чужині були видавцями «Визвольного Шляху» від січня 1948 до початку весни 1951 року. За цей час випущено 42 числа. Творцями журналу на початковому етапі його становлення були передусім старшини колишньої Української дивізії «Галичина» – А. Микулин, Є. Попівський, Я. Рибалко, Б. Микитин, Б. Маців, В. Яворський, а також Г. Драбат, В. Олеськів, В. Василенко.

Число 4-5 (43-44) за квітень – травень 1951 вийшло в світ вже під орудою іншого видавця – Української Видавничої Спільки як підприємства з обмеженою заपुरкою, яку офіційно зареєструвала в Лондоні британська влада 27 червня 1949 року.

Програмні засади діяльності

Про мету нового часопису, який у вихідних відомостях першого числа названо як «неперіодичний тереновий ідеологічний журнал», зазначено коротко у зверненні до читача «Від видавництва»: «Журнал ставить перед собою ціль висвітлювати читачам та обговорювати на своїх сторінках різноманітні державно-політичні, суспільні, соціально-економічні питання національно-визвольної революційної боротьби України та всіх поневолених московсько-большевицьким імперіалізмом народів-націй єдиного фронту АБН (Антибольшевицького Блоку Народів – М. Т.). Журнал також буде подавати вістки збройної боротьби підпільних революційних акцій керуючих чинників Великої Визвольної Революції Народів». («Від видавництва», 1948).

Отож, метою ініціаторів було заснувати таке видання, яке служитиме ідеям української нації і її визвольній боротьбі.

Від початку читачам було дано тверду обіцянку збільшити обсяг, поліпшити якість друку та урізноманітнити тематику. Але не через публікацію здебільше запозичених із інших видань «легких» та «популярних матеріалів». Здійснити таке бажання, на думку редакції, можна лише тоді, коли кожний справжній український націоналіст, кожний читач журналу, що любить і цінить його, придбає для журналу кілька нових передплатників і дасть йому свою моральну й матеріальну підтримку.

У цій тезі проглядається одна із програмних засад діяльності ОУН на чужині: розбудова націоналістичної преси – це зміцнення українського визвольного фронту і впливу його ідей серед широких народних мас.

Головними гаслами «Визвольного Шляху» від перших чисел його появи у світі стали ось ці три: «За Українську самостійну соборну державу!», «Воля народам!», «Воля людині!»

Трохи згодом про ідейні позиції часопису декларовано чіткіше: «Визвольний Шлях» – журнал активного українського ідеалізму, для якого гасло «Бог і Батьківщина» є життєвим гаслом... І в цьому – вся цілеспрямованість журналу; журнал стоїть на націоналістичних позиціях, бо це позиції витримки до кінця». (16-річчя «Визвольного Шляху», 1962)

У цьому вислові коротко, але яскраво й правдиво, схарактеризовані своєрідні чотири «вогненні стовпи», що чітко виокремлюють ідеологічні, програмові та світоглядні позиції: українська нація, українська держава, український націоналізм, християнська мораль.

Про непростий пошук власного, ніким не торованого доти, шляху нового журналу переконливо висловився один із перших його творців Зиновій Карбович: «Наша програма не постала з творчості однієї людини-теоретика, ані з компіляції чужих доктрин. Вона є наслідком мудрости всього провідного активу, що виростав у боротьбі й з боротьби. На різних етапах української визвольної боротьби наші

чолові постаті формулювали програму, як нерозривний ланцюг одного, великого, цілого. Жоден етап нашої визвольної боротьби, що фіксований у теорії українського визвольного руху, не заперечував попереднього, а продовжував і розвивав його і коли треба було, корегував усе те, що було помилкове або імпортоване. Очевидно, траплялися й помилкові постанови в тій чи іншій справі, але це не мало вирішального значення для визвольного руху, бо провідний актив, що завжди держав руку на живчику народних мас, зорієнтувавшись, корегував на чергових компетентних форумах недогляди чи помилки минулого. Не робить помилок тільки той, хто нічого не робить, і було б блюзнірством смертним людям посягати право на непомильність, до чого звикли лише невіруючі в Бога диктатори й мотократи». (Карбович З., 1956)

Варто виділити найгостріші питання українського національно-визвольного руху, які віддавна роз'єднували сили української еміграції і з яких засновники та видавці журналу від початку мали чітко окреслені позиції:

Ідеологія українського націоналізму

Це питома ідеологія українського народу, виразниками якої були Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко та інші. В наші часи – революційна ОУН. Вона виявляє себе в українській науці, літературі, мистецтві, політиці, в повстанській дії, в страйку на Воркуті та ін. Це передовсім віра в живу, творчу силу українського народу, яка єдино спроможна визволити український народ з московсько-комуністичного ярма і забезпечити тривалі основи Української держави.

Ідея соборності України і українців

Проблема так званого поділу українців на східняків і західняків є штучною, привнесеною ззовні. Це добре спланована диверсія Москви, яку та використовує для поглиблення всередині українства розкладових антисоборницьких тенденцій. Гніздиться як в елементах галицького примітивного провінціалізму, так і в деяких так званих східняцьких чи харківських середовищах. Ані з одними, ані з другими про-явами антисоборницьких тенденцій український революційно-визвольний рух не мав і не може мати нічого спільного. ОУН виросла саме з соборницьких тенденцій українського народу не тільки в боротьбі проти всіх окупантів української землі, а також і проти їхніх опортуністичних попутників з українського середовища обабіч Збруча.

Внутрішня міжпартійна боротьба в середовищі української еміграції

Замість об'єднання у вигляді непримиримих ідеологічно партійних діячів окремих еміграційних середовищ «Визвольний Шлях» проповідував органічне об'єднання всіх українських патріотів на фронті боротьби з головним ворогом українства – шовіністичною Москвою. Вона в усі часи намагалася розкласти українське організоване життя. Підживлюючи, здебільше коштами, внутрішньоукраїнські суперечки, ворог тим самим хоче послабити наш спільний фронт боротьби проти нього. Кожний українець на чужині мусить пам'ятати такі правди: фронт проти ворога, проти всякої Московії, визвольна масова й індивідуальна дія – це наші головні завдання.

Журнал і читач

Журнал твердо стояв на націоналістичних позиціях, але ніколи не вбачав «ворога» в українцеві з іншими суспільно-політичними орієнтирами. Якщо тільки така людина – на правду українська, а не тип комуністичного запродавця чи манкурта-безбатченка. Тому «Визвольний Шлях» доходить до різних хат і до різних сердець.

Організація видання та типологічні характеристики

Щоб уникнути подальшого загострення стосунків у проводі організації, ініціатори нового типу українського періодичного видання у Великій Британії перенесли свій осередок подалі від Лондона. Таким місцем став табір колишніх військовополонених дивізії «Галичина» неподалік містечка Шернберн-ін-Елмет, де організовано розміщувалися колишні українські старшини. З-поміж них знайшлося немало підготовлених до творення й оформлення текстів колишніх гімназистів та студентів.

Оживимо й коротко схарактеризуємо сторінки перших випусків цього журналу, який через багато літ, змінивши формат, обсяг та збагативши й увиразнивши проблематику, стане справжньою легендою української журналістики на чужині. Адже із вузькопрофільного, друківаного з машинописного варіанту на примітивному різнографі, стане поважним, авторитетним у світі журналом, примірники якого охоче передплачуватимуть упродовж багатьох років найбільші книгозбірні світу.

Формат і обсяг

Зазвичай видання будь-якого періодичного друкованого органу на еміграції після Другої світової війни починалося з друкарської машинки та примітивного різнографа-друкаря, завдяки якому машинописні сторінки розмножувалися.

Не обминули такого шляху й засновники «Визвольного Шляху». Для такого способу найкраще надається формат звичайного машинописного аркуша, який у поліграфії прийнято називати А-4. Таким він став і для цього журналу.

Щодо обсягу. Кількість надрукованих сторінок першого числа не перевищила десяти, наступні виростили до 26. Такого обсягу редакція стало дотримувалася упродовж перших двох років випуску. З 1950 року обсяг кожного числа не був сталим – від 25 сторінок (лютий) до 46 (березень).

Обкладинка

Перше число – досить бідне на вигляд. Мальована простим чорним олівцем карта України, увінчана Тризубом. Від нього – спрямовані доверху шпальти форматом А-4 штрихи-промені Тризуба. Вони символічно освітлюють назву журналу «Визвольний Шлях». Від другого числа малюнок дещо видозмінений. Тризуб обрамлено стилізованими китицями гілок молодого дуба із щойно зав'язаними жолудями, обперезаних стрічкою. На ній з'являються лозунги, які стали символічними для українського націоналістичного руху. У центрі: «За Українську самостійну соборну державу!»; ліворуч – «Свобода народам!»; праворуч – «Свобода Людині!».

Машинописний текст (із одного боку) на наступних сторінках ще не має ustalених журнальних колонок і друкується довільними рядками. Папір досить низької якості, тому натеper посірілий від часу. Кількість сторінок першого числа – 10. Далі обсяг невпинно збільшується до 16-ти, а до початку 1950 року сягнув 58 сторінок.

Поліграфічне відтворення

Цінні відомості про еволюцію невпинного вдосконалення зовнішнього вигляду журналу можна знайти в коротких інформаційних повідомленнях, які з'являлися на шпальтах часопису щоразу, зі зміною на краще.

Спробуємо з цих повідомлень створити першу друкарську хроніку «Визвольного Шляху».

1948, січень – 1950, квітень. Тиражування здійснюється з машинопису цикло-стилевим способом.

1950. Травневе число з'явилося у світ фототипічним способом з нового друкарського обладнання; при цьому сторінки для відтворення готувалися все ще на друкарських машинках.

1951. Число за липень друкується на поліграфічній машині.

1952, літо. Тиражування у власній друкарні Української Видавничої Спілки на 237 Ліверпуль роуд.

1954. Перехід на книжковий формат.

Із придбанням нової лінотипної машини виникла гостра потреба у фаховому друкареві. Оскільки серед чужинців шукати складальника, який би орієнтувався в українських шрифтах, було неможливо, вирішили підготувати свого. Вибір випав на тьмуцого працівника І. Гаврилів. Коштом видавництва вечорами він ходив на курси лінотипістів, вдень готував тексти до друку. Згодом І. Гаврилів на багато років стане директором друкарні УВС, яка помітно розширить свою діяльність.

Із вересня 1954 року лінотипістом на багато років стає вправний О. Музичка. Далі під його вправною рукою і під крилом «Української Видавничої Спілки» формується ціла школа перших українських друкарів. З-поміж таких: Є. Гарасимчук, М. Лащів, І. Мельник, П. Котлярчук, М. Кудлик, П. Ленківський, І. Романюк, І. Іванюк, Ю. Балабан, І. Хом'як, М. Кльоцко, М. Підлісний, Г. Густ, М. Дяків.

Періодичність

Первинно журнал замислювався як місячник. Однак уже наприкінці першого року випуску постало питання про потреби й можливості частішого виходу його в світ. Про це просили самі читачі в низці листів до редакції. У грудні 1948 року «Визвольний Шлях» вийшов двічі (числа 12 і 13). Отож, заявлявся як двотижневик. Однак спроба зробити журнал таким у майбутньому не вдалася. Бракувало і матеріальних, і людських ресурсів. Від січня 1949 року він знову стає місячником. Загалом упродовж перших двох років існування світ побачило 27 чисел «Визвольного Шляху» (13 – у 1948-му, 14 – у 1949 році).

Характеризуючи організаційний аспект розбудови «Визвольного Шляху», варто акцентувати на двох характерних періодах:

Перший: від початку заснування до кінця 1953 року. Вузько тематичний журнал локального характеру з невизначеним форматом, нестабільною періодичністю, художнім оформленням і часто змінюваним способом друку. Мав обмежений наклад і поширювався здебільше серед членів ОУН на терені Великої Британії.

Другий: від початку 1954 року. Журнал за зовнішнім виглядом та головними технічними характеристиками набуває вигляду типового європейського видання: книжковий формат, збільшений обсяг (від 112 до 130 сторінок), сталою рубрикацією. Із теренового, локального він долає європейські і трансатлантичні кордони та стає авторитетним надбанням цілої української еміграції.

Про особливості цього, другого, періоду розвою досить влучно сказав один із творців журналу Володимир Олеськів: «Про його всеукраїнський характер свідчить факт, що він згуртував навколо себе понад сотню співробітників, розсіяних по цілому світі, що опрацьовують політичні, наукові, літературні й суспільно-політичні проблеми українського минулого, сучасного й майбутнього. Став він журналом вищої категорії, який своїм змістом і формою нічим не поступається подібним виданням державних народів. Під багатьма оглядами «В. Ш.» на цілу голову перевищує схожі журнали, що видаються українською мовою в т. зв. «суверенній» УССР, під

наглядом окупанта. Тому не дивно, що він здобуває дедалі більше нових читачів, особливо на заоканських теренах, де перебуває більшість нашої інтелігенції, що доцінює вагу і потребу такого видання» (Олесків В., 1962).

Редакція і автори

До квітня 1951 року журнал робила на громадських засадах невелика група ентузіастів, які до журналістики не мали жодного стосунку. На шпальтах перших випусків «Визвольного Шляху» з-поміж перших творців трапляються прізвища інженера Олесківа, також Широкого, Терлецького.

Лиш у квітні 1951 наказом по УВС офіційно оформлено на роботу в журналі двох працівників: Григорія Драбата – як редактора та Р. Борковського – як адміністратора. Щотижнево вони отримували з каси Спілки по 5 фунтів 10 шилінгів (Архів Української видавничої Спілки в Лондоні, 1951).

Повніший список редакції «Визвольного Шляху» віднаходимо в публікації «Українська Видавнича Спілка», яка була вміщена з нагоди 15-річчя журналу. Йдеться про штатних працівників за період випуску журналу від 1948 по 1962 роки. Ось ці перші, яких згодом Голова Українського Державного Проводу в еміграції Ярослав Стецько назве «визначними робітниками пера, що мають єдину мету – служити українській культурі, науці й визвольній справі»:

- Григорій Драбат – головний редактор, з 1948 р.;
- проф. П. Курінний (Німеччина) – редактор матеріалів УВАН, 1954 рік;
- Леонід Полтава (Франція) – редактор літературного відділу, від жовтня 1954 до червня 1955 р.
- проф. д-р В. Державин (Німеччина) – редактор літературного відділу від липня 1955 р. до сьогодні;
- Микола Волинський – співробітник редакції від липня 1956 до листопада 1957 р.;
- Дмитро Штикало – співробітник редакції від травня 1957 до серпня 1959 р.;
- Данило Чайковський – заступав головного редактора в червні-липні 1960 р. (Архів Української видавничої Спілки в Лондоні, 1951).

Цінну характеристику першого редактора Григорія Драбата залишив у своїх спогадах Ярослав Стецько, який упродовж тривалого часу тісно співробітничав із журналом. Надавав йому посильну допомогу: «Коли я вперше мав нагоду познайомитися з редактором, дивувався: як він самотужки, не будучи журналістом, вивчав мову, вивчав таємниці журналістичної «музи» і на очах ріс на редактора найповажнішого тепер українського журналу. Він потрапив об'єднати навколо журналу серйозні наукові сили. «Визвольний Шлях», як перший український журнал, дає до диспозиції Українській Вільній Академії Наук свої сторінки, відкривши окремий Відділ УВАН, редагований визначним українським ученим проф. П. Курінним. Численні праці українських учених, які може й досі не були б появилися друком, були надруковані у «Визвольному Шляху». Цей скромний редактор, якого я з трудом намовив зазначити, що він редагує цей цінний журнал, потрапив змобілізувати навколо журналу найкращі наші національні наукові сили. Така універсальна голова української науки як проф. В. Державин, переговоривши декілька разів із молодим, вдумливим редактором, радо дав свою згоду вести літературний відділ. На жаль, проф. В. Державин важко захворів, і тепер редакторові доводиться «тягнути» ще й літературну сторінку, але він лояльно зазначає прізвище хворого професора, надіючись на його видужання» (Стецько Я., 1962).

У спогадах Ярослав Стецько подає й інші цікаві деталі початків «Визвольного Шляху». Ось деякі деталі:

- журнал редагували вночі, у вільних від заробітчанської праці на прожиток хвилиналих;
- переписували на матрицях, друкували на циклостилі;
- творці ніколи не боялися стати на захист правди, хоч інколи й прикрої;
- пан Широкий у своїй кімнатці, в якій жив удвох із Т., мав «друкарню» і друкував на циклостилі журнал;
- пан Драбат, живучи в маленькій кімнатці з д-ром Олеськівим, підготовляв матеріали, редагував;
- рано-вранці вони спішили до праці в тій хімічній фабриці й верталися ввечері, щоб уночі знову працювати над журналом;
- я боявся, що все це, разом із обставинами життя, доведе їх до виснаження і хвороби на легені. (Стецько Я., 1962).

Змістові акценти перших чисел

Судячи зі змісту передової першого числа журналу «Від видавництва», редакція мала намір сконцентруватися у висвітленні двох головних тем:

- становлення націоналістичного руху на еміграції;
- історична українська тематика;
- ситуація в підрадянській Україні,

Повернемо з небуття бодай головніші заголовки перших випусків «Визвольного Шляху» та уявімо, що саме хотіла донести до своїх читачів редакція окремо за цими трьома темами.

Націоналістичний рух:

- «Правила життя українського націоналіста» (усі 44 правила);
- «Слово Степана Бандери до українських націоналістів за кордоном»;
- передруки актуальних текстів із «Самвидаву на чужині»;
- «Марш УПА»;
- «Акція висилки святочних подарунків воякам УПА, які перебувають у Німеччині».

Історична тематика:

- «Ліквідація Московщиною Гетьманщини»;
- «Акт проголошення відновлення Української держави» 22 червня 1941 року у Львові;
- «Акт злуки УНР із ЗУНР»;
- «Смерть гетьмана Мазепи в Бандерах»;
- «Берестейська унія і Українська церква»;
- «Зайняття українськими військами Львова 1918»;
- «Заснування у Львові «Просвіти» 1868»;
- «Пастирський лист митрополита А. Шептицького до українського народу».

Ситуація в Україні:

- «15-річчя жахливого голодомору в Україні 1933-1948»;
- «Масовий терор більшовиків на західноукраїнських землях»;
- «Допоможімо воюючій Україні і звернемо свої думки туди, на Україну, де бореться УПА за українську соборну державу»;
- «Вшануймо пам'ять загиблих українців від московського ката»;

- «Правда про колгоспний рай в українських селах під батогом більшовицьких займанців».

Провідна тематика в цих числах фокусувалася, отже, за таким трьома рубриками: «Наші завдання на чужині», «Історичний календар», «Україна у боротьбі».

Навіть побіжний перелік назв публікацій може переконати, що на чужині творилася інша українська журналістика – передусім світоглядна, з правдивим людським, патріотичним і національним обличчям. Вона була цілковитою протилежністю журналістиці тоталітарної доби, яку через районні, обласні та республіканські газети й радіопередачі за такою ж територіальною градацією активно насаджував більшовицький режим на українських землях у повоєнну пору.

Цікаво: а звідки черпали творці журналу інформацію з того боку залізних кордонів між Східною Європою і СРСР?

Передусім, із центральних радянських газет – московських і київських, які офіційно надходили до головних бібліотек країни. Редакцію цікавили критичні матеріали, зокрема про пробуксовку з колгоспами, яких за інерцією 20-30-х років і в повоєнній більшовицькій пресі було немало. Звісно, що такі публікації супроводжувалися власними коментарями.

Інше джерело – передруки із українського підпільного самвидаву, численних видань друкарень УПА, що мали цілу мережу в західній Україні. Непоодинокі факти появи таких видань на руках працівників редакції «Визвольного Шляху» свідчать, що перевірені канали проникнення з радянської України літератури самвидаву на вільний Захід через залізні радянські кордони не переривалися ніколи.

Була ще одна тема, яка з часом вимушено ставала провідною на сторінках «Визвольного Шляху», – *проблема єдності українців західної діаспори*. Зважаючи на «різоторовість» головних еміграційних груп, з якої формувалася українська громада на теренах Великої Британії по Другій світовій війні, актуальність такої проблеми загострювалася. Українці в діаспорі знову стали ділитися за політичними, ідеологічними, релігійними, а то й географічними критеріями.

Суть цієї проблеми досить переконливо окреслена в передовій статті журналу «Наші завдання на чужині». Ось витинка з неї:

«У той час, коли на рідних землях України точиться кривава затяжна боротьба за визволення від московської окупації, ми, емігранти, живемо тут на чужині у відносному спокою. Ми турбуємося дрібничками власного індивідуального життя та роздрібнюємо свою увагу в демагогічних партійних сварках, відкладаючи тим у тінь наше найголовніше, тобто мертвенність і всебічність активної допомоги Україні в її визвольній боротьбі. Еміграційні роздори, сварки, розбиття, хвороблива безпідставна ненависть та інтриганство є ті нездорові явища, які спиняють наше суспільно-громадське та політичне життя. Через це не можемо дати організованій повнокровної енергії» («Наші завдання на чужині», 1948).

Із цієї статті стає зрозумілою основна суперечка, що виринула в середовищі західної еміграції у питанні щодо Українського Політичного Проводу. На переконання редакції, в окупованій більшовиками Західній Україні це питання вже розв'язане: народ підтримав і підтримує Українську Повстанську Армію та його провід Української Головної Визвольної Ради (УГВР). На еміграції ж і досі тривають суперечки, оскільки тут існує таке велике розбиття на різні партії, що в Україні на початку цього не повірили.

Головні посили цієї програмної статті до своїх читачів такі:

- нинішня еміграція покликана стати послом своєї Батьківщини на чужині, тому буде великий сором знехтувати цією місією;
- ми мусимо стати єдиною лавою внутрішнього фронту України і лише під цим кутом зору творити організоване життя, зміцнювати свої лави, набирати знання та скрізь поборювати наших ворогів.

Нині можна навести чимало фактів, коли сталінський режим застосовував різноманітний арсенал своїх спецслужб за кордоном з метою розколу сил у середовищі української еміграції, дискредитації їхніх лідерів. Нагадуючи про це, редакція наголошує на головному стрижні єднання: ідея національної соборної Української держави: «Виховуючи себе в душі високої національної свідомості, ідей української національно-визвольної революції, в душі націоналізму, зберігаючи своє національне обличчя, протиставляючись чужим і ворожим нам впливам, ми ніде й ніколи не повинні забувати, що наші вороги прикладають всі зусилля, щоб виконувати свою ганебну юдину працю... Стережимся ворога, зберігаймо моноліт наших лав, єднаймося одною революційною ідеєю і ворожий меч нас не подолає» («Наші завдання на чужині», 1948).

Подальший аналіз змісту журналу засвідчив, що українській еміграції не вдалося побороти в своєму середовищі внутрішні фронти, ворожнечу та взаємне поборювання між різними політичними середовищами. І, що найгірше, всі негативи внутрішньо-організаційного українського розбиття й ворожнечі переносилися спочатку на сторінки пресових видань, а згодом – і на зовнішньополітичні акції.

Сьоме число за липень 1981 року в загальному літочисленні цього журналу спричинилося до поважної події – виходу у світ 400 випусків. Цієї цифри досягнуто було за 34 роки неперервного виходу в світ цього одного з найшановніших у вільному світі періодичного видання української діаспори. Про це редакції і читачам нагадав один із уважних багатолітніх передплатників «Визвольного Шляху» Василь Палагнюк із Чикаго.

З нагоди цієї дати редакція нагадала читачам про основне, універсальне завдання, яке упродовж багатьох років існування журналу залишалося незмінним: служіння Українській Визвольній Справі. Зміст цього завдання деталізується в таких складниках:

- питання суспільно-політичні, науково-дослідницькі, духовно-культурні, матеріали з поля боротьби;
- питання соборності церкви і релігії – усі аспекти і кожне поле розвою національного життя українського народу та його безкомпромісного змагання до волі та державности.

У наступній цитаті – відповідь опонентам журналу, яких особливо багато було за радянською залізною стіною: «У тому своєму служінні, – наголосила редакція, – ми виходимо із залогів українського державницького націоналізму, але не замикаємо ні очей, ані дверей на інші явища, якщо вони спрямовані на посилення і поглиблення української національної духовности і виявлювані в ім'я самостійности і соборности України. В підборі матеріалів ми не дивимося на те, *хто*, але *що* чи *про що* пише чи міркує. Прізвища авторів многих статей, поезій, новель, наукових трактатів, розвідок, есеїв тощо – це найкращий свідок сказаного» («Чотириста чисел нашого журналу поза нами». Визвольний Шлях, 1982).

Творці про місце і роль часопису

Кожен дослідник, який поставить мету відшукати на сторінках цього часопису матеріал на гостро суголосну нашому сьогоденню тематику, набере звідси цитат і думок для роздумів і понук для цілої низки гостро актуальних, переконливих і україноцентричних публікацій, яких так бракує сучасній українській періодиці. От хоча б ця, що стосується болючого питання завершення неоголошеної Москвою російсько-української війни на Донбасі та спроб сьогоднішніх лідерів Української держави за будь-яку ціну добитися припинення на лінії фронту вогню: «Українська самостійницька політика мусить зробити належні висновки з того факту, що в московському таборі існують тільки сили, крайньо ворожі справі державницької самостійної України... У такій ситуації кожне намагання звести українську політику до спільних позицій з московськими антирежимними силами є рівнозначне з намаганням довести до капітуляції українських визвольних змагань перед московським імперіялізмом. Будь-які зв'язки з ворогом на такій платформі капітулянтства були б злочином національної зради» (Бандера С., 1978).

Це – цитата із завжди актуального Степана Бандери, життя і діяльність якого була для творців «Визвольного Шляху» мірилом головним принципів тогочасного патріотизму.

Нижче подаємо зібрану зі сторінок журналу добірку відгуків-роздумів активних його творців, які найкраще характеризують місце і роль «Визвольного Шляху» в національно-визвольних змаганнях українців.

Леонід Полтава (справжнє прізвище Пархомович) – український поет, журналіст, громадський діяч на еміграції. Народився в селі Вовківці на Сумщині. До війни навчався в Ніжинському вчительському інституті. Кореспондент радіостанції «Свобода» та «Голос Америки», редактор низки еміграційних видань бандерівського крила ОУН в еміграції. Дописував до «Визвольного Шляху» із США, де редагував тижневик «Свобода»: «Близько ста авторів пишуть до «Визвольного Шляху». Хто активно листується бодай із десятьма людьми, той легко уявить собі, що означає підтримувати постійний листовний зв'язок із 100 кореспондентами на всіх континентах світу. Уявляю і авторів, з-поміж яких працюють для спільного добра після виснажливої фізичної праці. І тих невідомих діячів української культури – кольпортерів, які замість відпочинку в неділю після Служби Божої – ідуть «в люди», розповсюджують видання, переконують, доказують, утримують зв'язки з відборцями ... Ні, не копійки-відсотки, а патріотизм, високий ідеалізм керує цими людьми, відданими справі вільного українського національного слова. У Парижі я був свідком, як кольпортер «Визвольного Шляху» за одержаний відсоток купив три примірники журналу (купив сам у себе!), щоб послати їх українцям у Австрії та Югославії...» (Полтава Леонід, 1963).

Ілля Дмитрів – багаторічний відповідальний працівник управи Союзу Українців у Великій Британії. З березня 1960 по квітень 1964-го – генеральний секретар СУБу. Автор низки публікацій у діаспорній пресі про життя українців на чужині: «Для членів, симпатиків і прихильників ОУН друковане слово мало особливу вагу й значення. Воно не тільки єднало їх духово з Воюючою Україною, служило засобом передавання вісток з Рідних Земель і цілого світу, воно було для них – і то в першу чергу – виховною і вишкільною лектурою, засобом для обміну поглядами і їх кристалізації. Хоч на чужій землі, але на волі, тому була можливість свobodно ви-

словлювати націоналістичні погляди, розвивати їх і розповсюджувати. Для багатьох це була перша нагода безпосередньо зустрітися з нецензурованим націоналістичним словом. Видавані націоналістами часописи, журнали і книжки могли доходити до кожного українця, а ідеї українського націоналізму, суспільно-політична програма ОУН і концепція революційно-визвольної боротьби могли масово розповсюджуватися з допомогою друкованого слова» (Дмитрів Ілля, 1963).

Ярослав Деремєнда – активний діяч українського визвольного руху на еміграції. У 1950-1954 роках – головний секретар Спілки Української Молоді у Великій Британії (СУМ), пізніше – дослідник історії цієї організації. Член Патріархального об'єднання українських греко-католиків у Великій Британії за надання Патріархату УГКЦ, активіст еміграційної преси: «Дві характеристичні прикмети «Визвольного Шляху», які надзвичайно підносять його вартість і значення понад інші, подібного характеру публікації і роблять його безконкурентним в українському світі. Перша: незмінність його політичного обличчя серед змінних хвиль політичної кон'юнктури міжнародного порядку і в різних ситуаціях на українському форумі, додержуючись незламно настанови, що «тільки власними силами і революційною боротьбою здобудемо Українську Самостійну Соборну Державу». Другою прикметою є поступ розвитку журналу в зовнішньому вигляді, проблематиці й змісті» (Деремєнда Я., 1963).

Ще один показовий відгук від безпосереднього учасника творення цього знакового в історії української журналістики журналу на чужині: «За відстоювання українських національних позицій не раз лаяла «Визвольний Шлях» московська преса, що появляється в поневоленій Україні українською мовою. Але це не змінило ідейних позицій журналу і він далі подає українське слово правди широким масам його читачів. Українські націоналісти і українська громадськість у Великій Британії можуть бути горді своїм журналом. Це дає надію, що кількість його читачів збільшиться і ще з більшою наснагою працюватимуть Співробітники та Редакція» (Поворозник М., 1963).

Висновки

1. Аналіз редакційної політики журналу «Визвольний Шлях» дає підстави стверджувати, що на чужині творилася інша українська журналістика – передусім світоглядна, з правдивим людським, патріотичним і національним обличчям. Вона була цілковитою протилежністю журналістиці тоталітарної доби, яку через районні, обласні та республіканські газети й радіопередачі за такою ж територіальною градацією активно насаджував більшовицький режим на українських землях у повосенну пору.

2. У випадку із «Визвольним Шляхом» маємо унікальне явище української закордонної журналістики. Такому виданню немає аналогів за кількома визначальними параметрами життєдіяльності того чи того періодичного друкованого органу:

- за періодом невпинного виходу в світ (більше ніж півстоліття);
- за типологічними ознаками (від вузько тематичного циклестильового видання локального характеру до трансатлантичного щомісячного журналу суспільної, наукової, літературної думки, що відповідає світовим стандартам якісної журналістики);
- за обсягом опублікованого матеріалу (більше десятка тисяч сторінок);
- за автурою (громадсько-політична, наукова, літературна, мистецька еліта світової української діаспори).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Української видавничої Спілки в Лондоні. Папка «Визвольний Шлях» 1951.
2. Бандера, С. (1978), З москалями нема спільної мови. Перспективи Української революції, Мюнхен, с. 404.
3. Від видавництва. Визвольний Шлях. (1948), ч. 1, с. 2.
4. Герасимова, Г. (2003), «Визвольний Шлях». Енциклопедія історії України, у 10 т., ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України, Наук. думка, Київ, т. 1 : А – В, с. 507.
5. Гайдамаха, А. (2007), З приводу першого і другого 60 – річчя журналу, Визвольний Шлях, № 11, с. 2.
6. Деремента, Я. Від крайової управи Спілки Української Молоді у Великій Британії, Визвольний Шлях, с. 358.
7. Дмитрів, І. (1962), «Визвольний Шлях» і читач, Визвольний Шлях, ч. 4-5, с. 533.
8. Дорохіна, Т. (2006), Часопис «Визвольний шлях» в українській зарубіжній історичній та суспільно-політичній думці 1948-1991 рр., Дис... канд. іст. наук: 07.00.06, Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Чернігів, 294 арк. Бібліогр.: арк. 179-294.
9. Йолкіна, Л. (2003–2016), «Визвольний Шлях», у 30 т., ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.], НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. Київ, т. 4, с. 393-394.
10. Карбович, З. (1956), Незмінні дороговкази. Визвольний Шлях, квітень.
11. Кравець, Р. (1994), Українці у Великобританії. Українська діаспора (Київ; Чикаго), ч. 5, с. 44-57.
12. Красовська, Т., Мироненко, Р. 70-річний літопис України – ювілей журналу «Визвольний Шлях». URL: <https://lib.kherson.ua/en-70-richniy-litopis-ukraini--yuviley-zhurnalu-vizvolniy-shlyah.htm>
13. Наші завдання на чужині. (1948), ч. 4, с. 7-8.
14. Олесків, В. (1962), Короткий нарис розвитку «Визвольного Шляху» і «Української Видавничої Спілки». Визвольний Шлях, ч. 4-5, с. 521.
15. Поворозник, М. (1962), До хвальної редакції «Визвольного Шляху», ч. 4-5, с. 544.
16. Полтава, Л. (1962), Похвала ідеалізму, Визвольний Шлях, ч. 405, с. 531.
17. Стецько, Я. (1962), З нагоди 15-річчя «Визвольного Шляху», Визвольний Шлях, ч. 4-5, с. 539-541.
18. «Українці в Сполученому Королівстві»: Інтернет-енциклопедії. URL : <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/aukom1931-u.htm>
19. Чотириста чисел нашого журналу поза нами. (1982), Визвольний Шлях, кн. 1 (406), с. 120.
20. 16-річчя «Визвольного Шляху». (1962), Визвольний Шлях, кн. 4-5, с. 335.

REFERENCES

1. Archives of the Ukrainian Publishing Union in London. Folder «Liberation Way», 1951.
2. Bandera, S. (1978), There is no common language with the Muscovites. Prospects of the Ukrainian Revolution Munich, p. 404.
3. From the publisher (1948), Liberation Way, ch. 1, p. 2.
4. Gerasimova, G. (2003), «Liberation Way». Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 volumes / ed. Col.: VA Smoliiy (chairman) and others. ; Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. K.: Nauk. thought, t. 1: A – V. S. 507.
5. Gaidamaha, A. (2007), On the occasion of the first and second 60th anniversary of the magazine. Liberation Way, № 11, p. 2.
6. Deremenda, J. From the regional board of the Ukrainian Youth Union in Great Britain. Liberation Way, p. 358.
7. Dmytriv, Ilja. (1962), «Liberation Way» and the reader. Liberation Way. ch. 4-5. p. 533.
8. Dorokhina, T. (2006), The magazine «Liberation Way» in the Ukrainian foreign historical and socio-political thought of 1948-1991: dis ... Cand. ist. Sciences: 07.00.06 / Chernihiv State University. Pedagogical University named after TG Shevchenko. Chernihiv, 294 sheets. Bibliogr.: ark. 179-294.
9. Yolkina, L. «Liberation Way»: in 30 volumes / ed. count IM Dziuba [etc.]; NAS of Ukraine, NTSh, Coordination Bureau of the Encyclopedia of Modern Ukraine NAS of Ukraine. K., 2003 – 2016, t. 4, p. 393-394.
10. Karbovysh, Z. (1956), Unchanging signposts. Liberation Way, April.
11. Kravets, R. (1994), Ukrainians in Great Britain. Ukrainian Diaspora (Kyiv; Chicago), ch. 5, p. 44-57.
12. Krasovska, T., Myronenko, R. (1948), 70-year-old chronicle of Ukraine - anniversary of the magazine «Liberation Way». URL: <https://lib.kherson.ua/en-70-richniy-litopis-ukraini--yuviley-zhurnalu-vizvolniy-shlyah.htm>
13. Our tasks abroad, ch. 4, p. 7-8.
14. Oleskiv, V.. A short essay on the development of the «Liberation Way» and the «Ukrainian Publishing Union». Liberation Way. 1962. Ch. 4-5. S. 521).
15. Povoroznyk, M. (1962), To the praiseworthy edition of «Liberation Way», ch. 4-5, p. 544.
16. Poltava, L. (1962), Praise for idealism. Liberation Way, ch. 405, p. 531.
17. Stetsko, J. (1962), On the occasion of the 15th anniversary of the «Liberation Way». Liberation Way, ch. 4-5, pp. 539-541.
18. «Ukrainians in the United Kingdom»: Online encyclopedias. (1982). URL : <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/aukom1931-u.htm>
19. Four hundred issues of our magazine are outside of us. Liberation Way, Book. 1 (406), p. 120.
20. 16th anniversary of the «Liberation Way». Liberation Way. (1962), book, 4-5, p. 335.

LONDON MAGAZINE «LIBERATION WAY» AND ITS PLACE IN THE HISTORY OF UKRAINIAN JOURNALISM ABROAD

Mykola Tymoshyk

*Kyiv National University of Culture and Arts,
36E Konovalts Street, Kyiv 01133, Ukraine*

e-mail: nkin@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7011-3022>

One of the leading Western Ukrainian diaspora journals – London «Liberation Way», founded in January 1949, has become the subject of the study for the first time in journalism. Archival documents and materials of the Ukrainian Publishing Union in London and the British National Library (British Library) were also observed.

The peculiarities of the magazine's formation and the specifics of the editorial policy, founders and publishers are clarified. A group of OUN members who survived Hitler's concentration camps and ended up in Great Britain after the end of World War II initiated the foundation of the magazine. Until April 1951, including issue 42, the Board of Foreign Parts of the Organization of Ukrainian Nationalists were the publishers of the magazine. From 1951 to the beginning of 2000 it was a socio-political monthly of the Ukrainian Publishing Union. From the mid-60's of the twentieth century – a socio-political and scientific-literary monthly.

In analyzing the programmatic principles of the magazine, the most acute issues of the Ukrainian national liberation movement, which have long separated the forces of Ukrainian emigration and from which the founders and publishers of the magazine from the beginning had clearly defined positions, namely: ideology of Ukrainian nationalism, the idea of unity of Ukraine and Ukrainians, internal inter-party struggle among Ukrainian emigrants have been singled out.

The review and systematization of the thematic palette of the magazine's publications makes it possible to distinguish the following main semantic accents: the formation of the nationalist movement in exile; historical Ukrainian themes; the situation in sub-Soviet Ukraine; the problem of the unity of Ukrainians in the Western diaspora; mission and tasks of Ukrainian emigration in the context of its responsibilities to the Motherland.

It also particularizes the peculiarities of the formation of the author's assets of the magazine and its place in the history of Ukrainian national journalism.

Key words: Liberation Way magazine, Ukrainian Publishing Union, London, Ukrainian journalism abroad, editorial policy, national liberation movement, Stepan Bandera, Ukrainian emigration.